

Topografija i reambulacija Žumberačkoga gorja

Štefan, Luka; Stingl, Sebastijan; Čanković, Tomislav; Maslač, Jelena;
Sekulić, Sanja; Mrvelj, Maja

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2020, XVI, 163 - 179**

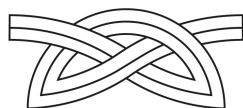
Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:062574>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported/Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales

Instituti

Archaeologici

XVI - 2020

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Uredništvo/Editorial board

Katarina Botić, Hrvoje Kalafatić, Ana Konestra, Siniša Krznar, Andreja Kudelić, Bartul Šiljeg, Asja Tonc, Marina Ugarković, Mario Gavranović (Austrija), Boštjan Laharnar, Alenka Tomaž (Slovenija), Vesna Bikić, Perica Špehar (Srbija), Miklós Takács (Mađarska)

Izdavački savjet/Editorial committee

Jura Belaj, Marko Dizdar, Saša Kovačević, Goranka Lipovac Vrkljan, Daria Ložnjak Dizdar, Branka Migotti, Ivana Ožanić Roguljić, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Tatjana Tkalčec, Željko Tomičić, Ante Uglešić, Snježana Vrdoljak

Lektura/Language editor

Ivana Majer i Marko Dizdar (hrvatski jezik/Croatian)

Prijevod na engleski/English translation

Marko Maras, Kristina Deskar i autori / Marko Maras, Kristina Deskar and authors

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2020.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 8** **Andrea Rimpf**
Anita Rapan Papeša
Marko Dizdar
- Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarodobnoga groblja Šarengrad – Klopare 2019. godine
- 18** **Marko Dizdar**
- Rezultati istraživanja u Lovasu (zapadni Srijem) 2019. godine – Kasnohalštatsko i ranolatensko groblje
- 31** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
- Prilog poznavanju topografije Sotina (*Cornacum*) u rimsko doba
- 39** **Boris Kratofil**
Marko Dizdar
Hrvoje Vulić
- Zaštitno arheološko istraživanje rimskodobnoga tumula 1 u Starim Jankovcima 2017.–2019. godine
- 54** **Katarina Botić**
- Kasnoneolitičko naselje Bršadin – Pašnjak pod selom, krono-stratigrafski prikaz tri sezone arheoloških istraživanja
- 71** **Ivana Ožanić Roguljić**
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić
- Prilog poznavanju topografije teritorija kolonije Elije Murse unutar dnevne zone kretanja (*cotidianus excursus*)
- 78** **Dženi Los**
- Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja lokaliteta AN 6 Hermanov vinograd 1 na trasi južne obilaznice grada Osijeka
- 90** **Dženi Los**
- Rezultati arheološkoga istraživanja lokaliteta AN 2 Beli Manastir – Popova Zemlja
- 103** **Saša Kovačević**
- Nova Bukovica – Sjenjak 2019. godine

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 8** **Andrea Rimpf**
Anita Rapan Papeša
Marko Dizdar
- The results of the rescue excavations of the Late Avar Age cemetery of Šarengrad – Klopare in 2019*
- 18** **Marko Dizdar**
- Research results in Lovas (Western Sirmia) in 2019 – The Late Hallstatt and the Early La Tène cemetery*
- 31** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
- A contribution to the understanding of the topography of Sotin (Cornacum) in Roman period*
- 39** **Boris Kratofil**
Marko Dizdar
Hrvoje Vulić
- Rescue archaeological excavations of the Roman age tumulus 1 in Stari Jankovci in 2017–2019*
- 54** **Katarina Botić**
- Late Neolithic settlement Bršadin – Pašnjak pod selom, chronostratigraphic sequence of three seasons of archaeological research*
- 71** **Ivana Ožanić Roguljić**
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić
- Contribution to the topography of the territory of the colony Aelia Mursa within the daily movement zone (cotidianus excursus)*
- 78** **Dženi Los**
- Results of the rescue archaeological excavations of the site AN 6 Hermanov Vinograd 1 on the southern bypass route of the city of Osijek*
- 90** **Dženi Los**
- Results of the archaeological excavations of the site AN 2 Beli Manastir – Popova Zemlja*
- 103** **Saša Kovačević**
- Nova Bukovica – Sjenjak in 2019*

108 Marko Dizdar

Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2019. godini

108 Marko Dizdar

Research results of the La Tène culture cemetery at Zvonimirovo – Veliko polje in 2019

**114 Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Mario Gavranović
Marija Mihaljević**

Dolina na Savi – istraživanje naselja 2019. godine i osvrt na korištenje krajolika uz Savu u kasnome brončanom dobu

**114 Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar
Mario Gavranović
Marija Mihaljević**

Dolina na Savi – Excavations of the settlement in 2019 and an overview of the use of landscape along the River Sava in the Late Bronze Age

122 Juraj Belaj

O arheološkim istraživanjima ivanovačke kapele na lokalitetu Pakrac – Stari grad 2019. godine

122 Juraj Belaj

On the archaeological excavations of the chapel of the Knights Hospitaller at the site of Pakrac – Stari Grad in 2019

**135 Branko Mušič
Barbara Horn
Filip Matijević
Ivan Valent
Tajana Sekelj Ivančan**

Geofizička istraživanja arheoloških nalazišta s pretpostavljenom željezarskom djelatnošću na primjeru lokaliteta Bakovčice, Nadbarice i Ždala

**135 Branko Mušič
Barbara Horn
Filip Matijević
Ivan Valent
Tajana Sekelj Ivančan**

Geophysical research of archaeological sites with presumed iron-working activity on the example of the sites of Bakovčice, Nadbarice, and Ždala

143 Tena Karavidović

Močvarna željezna ruda – eksperimentalno testiranje utjecaja prženja rude na postupak taljenja i krajnji proizvod

143 Tena Karavidović

Bog iron ore – experimental testing of the impact of ore roasting on the melting process and the end product

153 Saša Kovačević

Zaštitna arheološka istraživanja tumula 1 – Gomile u Jalžabetu u 2019. godine

153 Saša Kovačević

Rescue archaeological excavations of tumulus 1 – Gomila in Jalžabet in 2019

159 Saša Kovačević

IRON-AGE-DANUBE INTERREG DTP 2019. u Jalžabetu: Od istraživanja i očuvanja do prezentacije i održive uporabe arheoloških spomenika, lokaliteta i krajolika

159 Saša Kovačević

IRON-AGE-DANUBE INTERREG DTP 2019 in Jalžabet: From research and preservation to the presentation and sustainable use of archaeological monuments, sites, and landscapes

**163 Luka Štefan
Sebastijan Stingl
Tomislav Čanković
Jelena Maslač
Sanja Sekulić
Maja Mrvelj**

Topografija i reambulacija Žumberačkoga gorja

**163 Luka Štefan
Sebastijan Stingl
Tomislav Čanković
Jelena Maslač
Sanja Sekulić
Maja Mrvelj**

Topography and revision of the Žumberak range

<p>180 Andreja Kudelić
Nikolina Bencetić
Snježana Vrdoljak</p>	<p>180 Andreja Kudelić
Nikolina Bencetić
Snježana Vrdoljak</p>
Kasno brončano i rano željezno doba na gradini Crkvišće – Bukovlje	<i>Late Bronze and Early Iron Age at the hillfort of Crkvišće – Bukovlje</i>
<p>201 Gaetano Benčić
Ana Konestra
Enrico Cirelli</p>	<p>201 Gaetano Benčić
Ana Konestra
Enrico Cirelli</p>
Stari Tar/Tarovec (St. Blek, Tar) – pokušaj tipološke i funkcionalne interpretacije sakralnoga sklopa unutar srednjovjekovnoga naselja	<i>Stari Tar/Tarovec (St. Blek, Tar) – attempt at a typological and functional interpretation of the sacral complex within the medieval settlement</i>
<p>219 +Tihomir Percan
James C. M. Ahern
Darko Komšo
Siniša Radović
Mario Novak
Katarina Gerometta
Lia Vidas
Ivor Janković</p>	<p>219 +Tihomir Percan
James C. M. Ahern
Darko Komšo
Siniša Radović
Mario Novak
Katarina Gerometta
Lia Vidas
Ivor Janković</p>
Istraživanja u Ljubićevoj pećini kraj Marčane u sezoni 2020.	<i>Excavations in Ljubićevo Pećina near Marčana in the 2020 season</i>
<p>229 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić Gračanin
Kamil Rabięga
Bartosz Nowacki
Agnese Kukela</p>	<p>229 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić Gračanin
Kamil Rabięga
Bartosz Nowacki
Agnese Kukela</p>
Tipologija i organizacija otočnih naselja Raba kroz dijakronijski pristup – Prvi podaci multidisciplinarnih istraživanja	<i>Rab island settlement typology and organisation through a diachronic approach – First data from a multidisciplinary research</i>
<p>245 Lujana Paraman
Marina Ugarković
Martin Steskal</p>	<p>245 Lujana Paraman
Marina Ugarković
Martin Steskal</p>
Terenski pregled i dokumentiranje gradinskih nalazišta na širem trogirskom području u 2019. godini kao uvod u sustavno istraživanje Hiličkoga poluotoka	<i>Field survey and documenting of hillfort sites in the wider Trogir area in 2019 as an introduction to a systematic research of the Hyllean peninsula</i>
<p>269 Maja Zeman
Ana Marinković
Ivana Ožanić Roguljić
Marina Šiša Vivek
Suzana Damiani</p>	<p>269 Maja Zeman
Ana Marinković
Ivana Ožanić Roguljić
Marina Šiša Vivek
Suzana Damiani</p>
Preliminarna analiza rezultata aktivnosti istraživačko-edukacijskoga projekta Otkrivanje starih dubrovačkih katedrala (2018.–2020.)	<i>Preliminary analysis of activity results for the research and educational project Discovering the Old Dubrovnik Cathedrals (2018–2020)</i>

Kratki izvještaji o istraživanjima

283-301

Short field reports

283-301

**Ostala znanstvena djelatnost
Instituta za arheologiju**

302-314

**Additional scientific activity of the
Institute**

302-314

Arheološka istraživanja

Archaeological Excavations

1. Šaregrad – Klopare
2. Lovas – Ulica A. Starčevića
3. Sotin
4. Stari Jankovci – Jankovačka Dubrava
5. Bršadin – Pašnjak pod selom
6. Osijek
7. Osijek – Hermanov vinograd
8. Beli Manastir – Popova zemlja
9. Nova Bukovica – Sjenjak
10. Zvonimirovo – Veliko polje
11. Dolina – Babine Grede
12. Pakrac – Stari grad
13. Ždala – Telek
14. Virje – Sušine i Volarski breg
15. Bakovčice – Velike livade 1 i Nadbarice 1
16. Hlebine – Velike Hlebine i Dedanovice
17. Jalžabet – Gomila
18. Žumberačko gorje
19. Bukovlje – Crkvišće
20. Tar – Stancija Blek
21. Marčana – Ljubićeva pećina
22. Rab – Lopar
23. Trogir
24. Dubrovnik

Topografija i reambulacija Žumberačkoga gorja

Topography and reambulation of the Žumberak mountain range

LUKA ŠTEFAN
Podbrežje XII.A 18
HR-10020 Zagreb
lstefan@amz.hr
lstefan.archaeology@gmail.com

SEBASTIJAN STINGL
Institut za arheologiju
Ulica Ljudevita Gaja 32
HR-10000 Zagreb
sstingl@iarh.hr

TOMISLAV ČANKOVIĆ
Mramorni prilaz 34
HR-10000 Zagreb
tomislavcankovic@protonmail.com

JELENA MASLAĆ
Valdir – Obrt za istraživanje i usluge
Peruanska 2
HR-10090 Zagreb
jmaslac2@gmail.com

SANJA SEKULIĆ
Divka Budaka 17
HR-10000 Zagreb
sanja.sekk@gmail.com

MAJA MRVELJ
Ulica Ivane Lang 1
HR-10360 Zagreb
maja.mrvelj@hotmail.com

Primljeno: 17. 06. 2020.
Prihvaćeno: 08. 09. 2020.

Žumberačko gorje arheološki je nedovoljno istraženo područje za koje se, na osnovi nekolicine do sada provedenih istraživanja koja pokrivaju sva razdoblja od prapovijesti do današnjih dana, može ustvrditi kako ima još mnogo prostora za napredak. Upravo je iz toga razloga nastao projekt pod nazivom Topografija i reambulacija Žumberačkoga gorja s ciljem ubiciranja potencijalnih arheoloških lokaliteta. Projekt je započeo pregledom satelitskih snimki, starih karata i zemljišnih knjiga čime su utvrđeni potencijalni lokaliteti, a koji su prema svome položaju podijeljeni u tri veće skupine. Nakon toga pristupilo se samome pregledu terena čime je uočeno nekoliko zanimljivih položaja, od kojih najviše obećavaju toponimi Oranica – Groblje i pozicija Stupe – St. Tricze kod Cernika, Archangel Brezie kod Tihočaja te plato iznad crkve u mjestu Sv. Marija pod Okićem. Ovi se toponimi ističu po tome što se nalaze na izuzetno povoljnim strateškim pozicijama te zbog nalaza pronađenih prilikom pregleda terena koji upućuju na ljudsku prisutnost tijekom dužeg vremenskog razdoblja.

Ključne riječi: Žumberačko gorje, topografija, reambulacija, terenski pregled

The Žumberak mountain range is not sufficiently archaeologically explored. Few past research activities, which covered all time periods since prehistory to the present day indicate that there is still much room for improvement. For that reason, the project named Topography and reambulation of the Žumberak mountain range was created, with the goal of locating potential archaeological sites. The project started with an examination of satellite imagery, old maps, and land registers in order to find potential sites which were divided in three major groups according to their position. This was followed by a field survey, which observed several interesting sites, the most promising ones being toponyms Oranica – Groblje and the sites of Stupe – St. Tricze near Cernik, Archangel Brezie near Tihočaj, and the plateau above the church in the village of Sv. Marija pod Okićem. These toponyms stand out because of their extremely favorable strategic positions and the finds discovered during the site survey which suggest human presence during long time periods.

Key words: Žumberak mountain range, topography, reambulation, field survey

UVOD

Žumberačko gorje ili Gorjanci, kako ga nazivaju Slovenci, planinski je masiv dugačak 40-ak km. Pruža se u smjeru jugozapad – sjeveroistok, a uzdignut je između prostranih ravnica rijeke Krke i doline rijeke Kupe. Najviša točka je Sveta Gera ili Trdinov vrh, na visini od 1178 m n.v, koja označava granicu između Republike

Hrvatske i Republike Slovenije i koja se proteže cijelim gorjem (Crkvenčić 2002: 289–290). Na sjeveroistoku gorje prelazi u Samoborsko te Plešivicu, a brežuljkasto područje jugoistočnih obronaka Žumberačkoga gorja ponekad se izdvaja samostalno kao Žumberak.¹ Upravo to područje, uz izuzetak Okića, središnja je točka interesa

1 Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga, sv. 20, Žumberačka gora.

provedenoga projekta topografije i reambulacije.² Žumberačko gorje je kroz povijest bilo središte oko kojega su se zbivali povijesni događaji (Lapajne 2006: 52) te prolazno područje, odnosno „most između Dolenjske i posavsko-pokupske nizine” (Majnarić-Pandžić 1993: 79). Na žalost, riječ je o arheološki slabo istraženome prostoru, premda je dosadašnji rad arheologa jasno pokazao njegov puni potencijal te ljudsku prisutnost, aktivnost i naseljavanje od prapovijesti do današnjih dana. Izuzev revizijskoga istraživanja Gornjega Malunja iz 1961. godine, koje geografski spada u širu okolicu, sustavna arheološka istraživanja na Žumberačkom gorju provode se tek od 80-ih godina prošloga stoljeća, iako prvi muzejski zapisi o arheološkim nalazima potječu još iz 1865. godine (Križ, Škoberne 2002: 37).

Ovaj projekt sastojao se od tri faze – topografskoga pregleda, reambulacije i obrade dobivenih podataka, a cilj mu je bio pronaći i utvrditi potencijalne arheološke lokalitete te time upotpuniti arheološku sliku Žumberačkoga gorja i utrti put budućim istraživačima.

POVIJESNI I ARHEOLOŠKI PREGLED

Tragovi vatre i nalaz tipološki određenoga musterijskog strugala, otkriveni na lokalitetu Podstražnik, svjedoče da je Žumberačko gorje bilo naseljeno već u razdoblju paleolitika. U blizini je u pleistocenskim močvarnim sedimentima pronađeno mnogo kosturnih ostataka lovnih životinja, među kojima prevladavaju kosti i zubi mamuta (Gregl, Škoberne 2002: 34). Zbog toga Damjan Lapajne taj položaj naziva logorom tzv. lovaca na mamute (Lapajne 1996: 25). Do danas na hrvatskome dijelu Žumberačkog gorja nije potvrđen niti jedan lokalitet iz razdoblja neolitika, dok je u arheološkim istraživanjima špilje Hrenov Grič pronađena rukom izrađena neukrašena keramika datirana u razdoblje eneolitika i brončanoga doba (Želle 2019: 55). Unatoč tome, pretpostavlja se da je područje Žumberačkoga gorja i u razdoblju neolitika i eneolitika bilo gusto naseljeno, o čemu svjedoče brojni slučajni nalazi poliranih i glačanih plosnatih sjekira trapezoidnoga oblika i sjekira-čekića s otvorom za držak (Gregl, Škoberne 2002: 34–36). Tu tezu potvrđuju i nalazi dobiveni sustavnim arheološkim istraživanjima Žumberačkoga gorja u Sloveniji. Tri kamena vrha strelice ili koplja iz razdoblja mlađega kamenog doba pronađena su u Levkovoju jami, dok je u Vinomeru pronađeno veće bakrenodobno naselje (Križ, Škoberne 2002: 40). Najstariji metalni nalazi sa Žumberačkog gorja su brončana sjekira s bočnim pojačanjima iz okolice Samobora i triangularni bodež pronađen u kamenolomu kraj sela Sveta Jana. Sjekira je datirana krajem trećega tisućljeća pr. Kr., dok je triangularni bodež, koji je čest prilog u ranobrončanodobnim grobovima, analogijama datiran u period između 2000. i 1700. g. pr. Kr. Većina ostalih brončanodobnih nalaza datira se od 13. do 11. st. pr. Kr., a značajniji među njima su plamenasto koplje iz Velikog Lovnika, sjekira sa zaliscima iz Svete Jane te igla s lukovičastom glavicom i

narebrenim vratom s Plešivice (Škoberne 2006: 35–36). Pokusnim arheološkim istraživanjima provedenim 1996. godine na Kosovcu pored Bregane potvrđeno je postojanje brončanodobnoga naselja. Nalazilo se u dolini rječice Bregane na prirodnome putu u unutrašnjost Žumberačkoga gorja, a temeljem keramičkih nalaza datirano je u mlađu fazu kulture polja sa žarama (Vrdoljak 1996: 179–181). Ipak, najcjelovitiji i najznačajniji nalazi s kraja kasnoga brončanog doba pronađeni su slučajno krajem 19. stoljeća. Prilikom rigolanja na položaju Ratičak u Krupaču pronađeno je više žarnih grobova u posudama datiranih od 10. do 9. st. pr. Kr. (Gregl, Škoberne 2002: 50). Slučajni nalaz brončanoga mača s punom drškom tipa Möringen pronađen je u selu Draganići kraj Jastrebarskog. To je daleko najjužniji nalaz mača toga tipa, a datira se u drugu polovicu 9. ili na početak 8. st. pr. Kr. (Vinski-Gasparini 1970: 3–5) te je jedan od najstarijih željeznodobnih nalaza na Žumberačkome gorju. Arheološki najpoznatiji i najistraženiji dio gorja svakako je naselje i nekropola Budinjak iz starijega željeznog doba. Sustavna arheološka istraživanja provode se od 1984. godine,³ a geodetskim snimanjem utvrđen je 141 grobni humak/tumul. Svi, osim jednoga elipsoidnog, okrugloga su oblika. Naselje je strateški smješteno na vrhu brijega odakle mu se pruža kontrola nad cijelim Budinjačkim poljem, a zauzima površinu od oko 40.000 m². Nekropola zauzima nešto veću površinu, oko 60.000 m² (Škoberne 1999: 18). Među najreprezentativnije nalaze iz Budinjaka svakako spadaju dvije zdjelaste kacige pronađene u kneževskim grobovima unutar tumula 3 i 139 (Škoberne 1999: 68–92). Od velikoga značaja za željeznodobni period Žumberačkoga gorja i okolice slučajni su nalazi oružja iz grobova (navodno također ukopanih u zemljane humke) u Malunju. Ono je najvjerojatnije pripadalo pripadnicima keltskoga plemena Tauriska koji su pretežno naseljavali današnju Dolenjsku u Sloveniji u razdoblju mlađega željeznog doba (Majnarić-Pandžić 1993: 79–83). Prema dijelu autora, tijekom mlađega željeznog doba na Žumberačkom gorju i uz Kupu živjela su plemena Japoda i Kolapljana (Campa 1987: 33).

Područje Žumberačkoga gorja doživjelo je velike mijene krajem zadnjega tisućljeća pr. Kr. Pod vodstvom budućega cara, tada vojskovođe Oktavijana, Rimsko Carstvo vojnim je pohodima svoju vlast proširilo do Save. Gorje je najvjerojatnije već tada postalo dijelom Carstva, a nakon što je njegova granica pomaknuta dalje na istok, administrativno je potpalo pod provinciju Panoniju (od 2. st. je u sastavu Gornje Panonije). Zbog povećane sigurnosti, dotadašnje učestalo naseljavanje u brdovitim predjelima zamjenjuje naseljavanje u nizinama. U današnjoj Sloveniji naselja su tada nastajala većinom u područjima koja su pratila vojne ceste, između rijeka Save i Krke s jedne i Žumberačkoga gorja s druge strane. Tek ponovnim učestalijim provalama barbarskih plemena od 3. st. nadalje, naselja se ponovno premještaju na vrhove brda (Breščak, Gregl 2002: 75–77). Unatoč tome, današnje hrvatsko područje Žumberačkoga gorja ostaje naseljeno i tijekom prva dva stoljeća poslije Krista. Dosad registrirana antička nalazišta koncentrirana su u središnjem dijelu gorja, na potezu Gornja Vas – Bratelji te na sedlu Plešivice i njezinim južnim obroncima. Na tome prostoru pronađeno je šest paljevinskih nekropola na nadmorskoj visini od 600 do 800 m. Srednje velika paljevinska nekropola sa 64 groba istražena je tijekom osamdesetih godina prošloga stoljeća u Gornjoj Vasi. Svi osim jednoga groba bili su od kamena zidani tehnikom suhozida,

2 Projekt *Topografija i reambulacija Žumberačkog gorja* omogućen je sredstvima koje je dodijelio Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu prema prijedlogu Povjerenstva za studentske projekte 16. ožujka 2018. godine, a nakon prethodno provedenoga javnog natječaja za sufinanciranje studentskih projekata za kalendarsku godinu 2018. u kategoriji znanstveno-istraživački i stručni projekti/časopisi/simpoziji, radionice, gostujuća predavanja i kulturni događaji. Projekt su proveli autori ovoga članka u jesen 2018. godine, uz još nekoliko naknadnih posjeta, a bio je predstavljen i na znanstvenome simpoziju *Fenomeni meje: Bela krajina in Žumberak / Fenomeni granice: Bela krajina i Žumberak*, koji je održan 05. listopada 2018. godine u Metliki.

3 Rezultati arheoloških istraživanja provedenih 2014. godine, kada su istraženi tumuli 84 i 85, zadnji su koji su objavljeni (Škoberne 2015: 252–255).

a spaljeni ostaci pokojnika najčešće su se nalazili unutar specifičnih žara u obliku kuće ili u loncima narebrenoga i cilindričnoga vrata (Gregl, Škoberne 2002: 82–86). Većina grobova obilovala je bogatim priložima, ali posebno se isticao grob 36 s čak 18 keramičkih i pet staklenih posuda, pet fibula, četiri komada novca, 148 zakovica i još nekoliko predmeta (Gregl 2003: 473). Žarni grobovi pronađeni u Gornjoj Vasi etnički se pripisuju romaniziranome keltskom plemenu Latobika koje je pretežno naseljavalo područje današnje Slovenije, odnosno Doljensku, Posavje i Belu Krajinu (Breščak, Gregl 2002: 80). Prostor središnjega dijela Žumberačkoga gorja Latobici su naselili nešto kasnije. To potvrđuje pronađeni materijal koji je u dolenskim nekropolama, osim ranocarskoga, i latenski, a koji izostaje u nekropolama hrvatskoga dijela gorja (Gregl 2007: 267). Od preostalih pet, čak četiri nekropole s identičnim nalazima otkrivene su u mjestu Bratelji,⁴ a peta se nalazila u selu Mrzlo Polje. Druga je veća koncentracija antičkih nalazišta na sedlu Plešivice i njezinoj južnoj strani. O postojanju ceste na sedlu Plešivice svjedoči nikada publicirani miljokaz iz sela Izimje kod Jastrebarskog te „Rimski put“ kod sela Malinci. Također, na navedenom području pronađen je numidski novac iz 3. st. pr. Kr., amulettni prsten iz 1. st. te novci careva Proba, Galerija, Maksimilijana, Konstantina I. i Konstantina II. (3. – 4. st.). U Donjim Pavlovčanima otkriven je kasnoantički refugij, a u Repišću rimskodobna nekropola (Gregl, Škoberne 2002: 82–88).

Gotovo nevjerojatno zvuči podatak da je do danas na širem području Žumberačkoga gorja pronađen samo jedan nalaz iz razdoblja seobe naroda, i to u Samoboru. Riječ je o langobardskome zlatnom prstenu iz 6. st., tzv. prstenu arhitektonskoga tipa. Tek početkom razvijenoga srednjeg vijeka započinje izgradnja burgova kao što su Okić, Lipovac i Žumberak (Lapajne 1996: 30; Gregl, Škoberne 2002: 90). Neki autori smatraju da stari Hrvati i Slovenci većinom nisu naseljavali planinske dijelove Žumberačkoga gorja, već su se držali ravničarskih predjela uz rijeke (Čampa 1987: 34) što bi, ako se pokaže točnim, moglo objasniti taj višestoljetni hijatus naseljavanja.

Žumberačko gorje od 9. st. spada pod Franačku državu, a od sredine 10. st. granično je područje između Svetoga Rimskog Carstva Njemačkog Naroda i srednjovjekovne hrvatske države, a kasnije i Ugarskoga Kraljevstva, no nitko ne može sa sigurnošću tvrditi do kuda je ta granica točno sezala (Mahović 2004: 3), iako neki autori smatraju da je riječ o donjem toku rijeke Krke (Čampa 1987: 35). O kompleksnosti tadašnje situacije najbolje svjedoči oporuka posljednjega Spanheima iz 1279. godine koja ukazuje na to da se za gradove Žumberak i Gračan ni tada nije znalo čijoj jurisdikciji pripadaju (Kosi 2002: 69). Kako bi zaštitilo zapadne granice, Ugarsko Kraljevstvo na južnim obroncima organiziralo je Okičku i Podgorsku pograničnu županiju. S druge se strane, jugoistočni dio Kranjske, odnosno Ugarska marka, sastojala od vlastelinstava snažnih crkvenih i svjetovnih gospodara koji su tijekom druge polovice 12. st. počeli kolonizirati neprohodan šumoviti gorski pojas južno od rijeke Krke. U tome istom razdoblju njemački su knezovi izgradili niz utvrda kao što su Mehovo (*Michau*), Prežek (*Prissekke*, *Prisekh*), Kostanjevica (*Landestrost*) i sl. (karta 1), kako bi osigurali nove posjede (Sekulić 2017: 14).

Od velikoga značaja za proučavanje srednjovjekovne povijesti Žumberačkoga gorja dva su grada, Novi grad Žumberak (*Sicherberg*) i Stari grad Žumberak

(*Sicherstein*).⁵ U ispravi koruškoga grofa i kranjskoga gospodara Ulrika III. Spanheima iz 1265. godine prvi se puta spominje *Sicherberg* (Novi grad Žumberak). Tom ispravom Urlik je darovao neke posjede cistercijskoj opatiji u Kostanjevici na Krki kao zadužbinu za članove obitelji i sebe, a u dignitariju isprave spominje se Engelbert od Žumberka (*de Sicherberg in Carinthia*) za kojega se pretpostavlja da je bio njegov kaštelan (Kekez 2012: 393). Krajem 13. st. goričko-tirolski grof i koruški vojvoda Majnhart IV., kao zemaljski gospodar Kranjske, darovao je vlastelinstvo Žumberak knezovima Babonićima s kojima je bio u bliskim vezama (Sekulić 2017: 15). Žumberačko je vlastelinstvo bilo pod njihovom vlašću do trećega ili četvrtoga desetljeća 14. st., nakon čega dospijeva u vlasništvo obitelji Žumberačkih (*Sicherberger*) koji su ga zadržali sve do izumiranja loze početkom 16. st. (Kos 1991: 40). Proučavajući urbare s kraja 15. st., Petar Sekulić zaključio je da je područje vlastelinstva otprilike odgovaralo današnjim granicama općine Žumberak. Nakon promjene nekoliko vlasnika u prvih dvadesetak godina 16. st., žumberačko vlastelinstvo je 1526. godine u zakup uzeo hrvatski plemić Ivan Kobasić podrijetlom iz okolice Bihaća (Sekulić 2017: 15). Sjeverozapadno od Novog grada Žumberka, prema povijesnim izvorima, nalazilo se vlastelinstvo obitelji Sicherstein. Središte mu je bilo u gradu koji je nosio ime obitelji (*Sicherstein*), a danas je poznat kao Stari grad Žumberak. Vlastelinstvo je u drugoj polovici 14. st. pripalo grofovima Celjskim, a oni ga pak početkom 15. st. daruju novoosnovanoj kartuziji Pleterje (Sekulić 2017: 15). Arheološka istraživanja provedena su devedesetih godina prošloga stoljeća na Starom gradu Žumberku.⁶ Većim dijelom je sačuvana branič-kula četverokutnoga tlocrta koja upućuje na to da je grad sagrađen već u romaničko doba. Na platou u blizini kule istraženi su ostaci još jednoga objekta u čijem kutu se nalazio i grob (Lapajne 1996: 34; 2006: 54).⁷ Damjan Lapajne vodio je i arheološka istraživanja Starog grada Tuščaka. Utvrđeno je postojanje dviju kula od kojih izgradnja jedne nikada nije bila završena. Pretpostavka je da je grad napušten u 14. st., što potvrđuju i materijalni ostaci koji se datiraju u razdoblje od 11. do 14. st. (Lapajne, Mahović 2006: 76–83). Osim ova dva grada, arheološki je istraženo ili se još uvijek istražuje i nekoliko sakralnih objekata čiji se nastanak datira u razdoblje srednjega vijeka. Na poziciji Kapelišće kraj župne crkve u Mrzlo Polju, 1997. godine otkriveni su temelji romaničke jednobrodne crkve s apsidadom iz 13. ili 14. st. koja je vjerojatno bila pod cistercijskim samostanom u Kostanjevici (Kovačić 2006: 57).⁸ Istraženi su i ostaci crkve sv. Ilije na vrhu Žumberačkoga gorja, Svetoj Geri. Crkva je jednobrodna građevina s trostranim završetkom svetišta te se temeljem arhitektonskih karakteristika svrstava pod gotičku građevinu prve polovice 15. st. Međutim, oprema unutrašnjosti crkve s ikonostasom, koji je povezan s istočnim obredom, mogla bi pomaknuti dataciju crkve u sredinu 16. st., odnosno tek nakon doseobe uskoka (Lapajne 2006: 55–56). To pitanje još

4 Riječ je o malim, najvjerojatnije obiteljskim grobljima uz kakvu *villa rustica* ili *vicus*. Nekropola na položaju Velika Glavičica istražena je 2014. godine (Gregl 2015: 247).

5 Riječ je o dva susjedna grada kojima je početkom 20. st., tijekom graničnoga spora između Hrvata i Slovenaca, došlo do zamjene imena (detaljnije v. Kosi 2002). To je zbunilo i neke naše arheologe koji su Stari grad Žumberak smatrali *Sicherbergom*, dok su *Sichersteinom* nazivali Stari grad Tuščak (Lapajne 1996: 32–34; 2006: 54–55; Lapajne, Mahović 2006: 83), čije se ime niti danas sa sigurnošću ne zna.

6 Uz povremene prekide, arheološka istraživanja Starog grada Žumberka provodila su se i zadnjih desetak godina, a zadnja objavljena su iz 2014. godine (Lapajne 2015: 263).

7 Sitni materijal sa Starog grada Žumberka u svojem je diplomskome radu obradila Gordana Mahović (Mahović 2004).

8 Crkva je danas rekonstruirana pomoću željeznih „linija“.

Karta 1 Utvrde s područja Žumberačkoga gorja u srednjem vijeku (prema: Sekulić 2017: 14)

Map 1 Fortifications in the area of the Žumberak mountain range in the Middle Ages (after: Sekulić 2017: 14)

uvijek ostaje otvorenim. Od velikoga značaja trebali bi biti i rezultati dobiveni sustavnim arheološkim istraživanjima grkokatoličke kapele sv. Petke koja su još uvijek u tijeku. Prema oskudnim podacima iz literature, kapela je trebala biti izgrađena za vrijeme prve seobe uskoka na Žumberačko gorje u 16. st. Suprotno svim očekivanjima, otkrivena je četverolisna građevina sličnih tlocrtnih osobnosti kao i crkve s područja središnje, istočne i južne Europe, a koje se datiraju u razdoblje između 11. i 13. st. (Želle 2010: 234).⁹ U razdoblje kasnoga srednjeg vijeka, 14. i 15. st., datirani su nalazi zidane građevine unutar već spomenute špilje Hrenov Grič, a dataciju potvrđuje i nalaz *mezzanina nuova*, srebrnoga novca mletačkog dužda Andree Dandola (1342. – 1354.) (Želle 2019: 56).

Rani novi vijek turbulentno je razdoblje brojnih teritorijalnih promjena na prostoru srednjovjekovne Slavonije koje su, što izravno, a što neizravno, bitno utjecale na povijest Žumberačkoga gorja. Osmanske trupe su oko blagdana Svih Svetih 1528. godine, za vrijeme trajanja ljubljanskoga sabora, iskoristile odsutnost kranjskoga plemstva te su opustošile područje Metlike, Mehova, Novog Mesta, Hmeljnika, Starog grada Žumberka i Šentjerneja (Jug 1943: 49). U razdoblju od 1530. do 1541. godine opustošena područja Žumberačkoga gorja naseljena su prebjezima s područja pod osmanskom vlašću, odnosno uskokima. Prema mišljenju Mladena Klemenčića, u to je vrijeme moguće pratiti i „teritorijalno zaokruživanje Žumberka kao prvog posebno izdvojenog prostora koloniziranog prebjezima s turskog teritorija“ (Klemenčić 1990: 280). Kranjski staleži uskoke su naseljavali da bi zaštitili granice od osmanskih pljačkaških pohoda. Kako je rastao broj uskoka koje je bilo potrebno zbrinuti, kranjske su vlasti otkupile žumberačko vlastelinstvo te žumberačke posjede kartuzije Pleterje i cistercitske opatije u Kostanjevici. Nedugo zatim, uskoci su u zamjenu za neplaćenu vojnu službu dobili zemlju i na dvadeset su godina bili oslobođeni svih davanja. Naseljavanje sve većega

broja uskoka dovelo je i do potrebe za uvođenjem institucije žumberačkoga uskočkog kapetana koji je imao vojnu i civilnu vlast nad žumberačkim vlastelinstvom. Godine 1546. Ivan Lenković imenovan je kapetanom žumberačkih uskoka, a njegovim je ustrajnim djelovanjem dovršen dvadesetogodišnji proces naseljavanja uskoka i formiranja uskočke kapetanije na području gorja. Prema procjenama povjesničara, u tome je razdoblju na području Žumberačkoga gorja živjelo oko 750 uskoka koji su se bavili stočarstvom te koji su svoju vojnu službu obavljali na području uskočke kapetanije karlovačkoga generalata čije je sjedište bilo u Slunju (Sekulić 2017: 16). Zanimljivo je da su uskoci istočnoga obreda bili naklonjeni katoličkom svećenstvu te su vjerske obrede obavljali zajedno s katolicima u katoličkim crkvama (Mlinarić 1987: 364), a 1611. godine osnovana je grkokatolička (unijatska) biskupija u Marči nakon što je episkop Simeon ispovjedio katoličku vjeru i priznao vlast pape (Kudelić 2004: 101). Tek početkom 18. st. minula je opasnost od značajnijih osmanskih napada, što je rezultiralo reorganizacijom karlovačkoga generalata kojom je teritorij Žumberačkoga gorja podijeljen na Oštrčku i Žumberačku kumpaniju, obje u sastavu četvrte graničarske ili slunjske pukovnije-regimente. Povojačenjem društva sredinom 18. st. područje čitavoga gorja ostalo je pod jedinstvenom vojnom upravom sve do razvojačenja Vojne krajine 1881. godine (Azinović Bebek 2009: 464; Sekulić 2017: 16). Prema vojnom izvještaju Franje Julija Frasa, objavljenome 1835. godine, u to je doba na području Žumberačkoga okruga živjelo 6965 stanovnika, od čega je 4440 grkokatolika (Fras 1988: 241). Kao što je iz napisanoga razvidno, tijekom ranoga novog vijeka područje Žumberačkoga gorja odicalo je brojnim političko-vojnim i religijskim događajima. Na žalost, arheološka slika hrvatskoga prostora u ranome novom vijeku slabo je poznata. Ipak, posljednjih nekoliko godina ranonovovjekovna arheologija sve se više razvija i u Hrvatskoj, a istraživanja su pretežno povezana uz sakralne objekte i groblja. U tu kategoriju istraživanja svakako spada i višegodišnje sustavno istraživanje crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku koja svoje korijenje vuče još iz kasnoga srednjeg vijeka, a povezana je s Novim gradom Žumberkom (Azinović

⁹ Novijim istraživanjima datum izgradnje kapele pomaknut je u 17. st., a toj tezi u prilog ide i novac s kraja toga stoljeća pronađen u istraživanjima 2014. godine, trenutno zadnjim objavljenim. Kapela sv. Petke jedina je za sada poznata sakralna građevina četverolisnoga tlocrta na području Hrvatske (Želle 2015b: 249–251).

Karta 2 Tri toponimske grupacije (izvor: ispu.magipu.hr; pristupljeno: 03. 09. 2020.; obradila: M. Mrvelj)

Map 2 Three toponymic groups (source: ispu.magipu.hr; accessed: 03 September 2020; modified by: M. Mrvelj)

Bebek, Janeš 2016: 123–139; Azinović Bebek 2017: 32–51).¹⁰ Analizom grobnih nalaza i priloga iz grobova oko crkve sv. Nikole biskupa otvoren je uvid u do sada slabo istraženu tematiku vjerskih običaja (Stingl 2017: 24–63) te ukrašavanja i nakita kasnosrednjovjekovnih i ranonovovjekovnih Žumberčana (Sekulić 2018: 20–43). Za usporedbu vjerskih običaja i ukrašavanja rimokatoličkoga i grkokatoličkoga stanovništva, od velikog će značaja biti i podaci dobiveni arheološkim istraživanjem slučajno otkrivene grkokatoličke kapele sv. Nedjelje s pripadajućim grobljem, na prostoru nekropole u Budinjaku. Evidentirano je devedesetak grobova datiranih u razdoblje od 16. do 18. st. (Želle 2015a: 248).

TOPOGRAFSKI PREGLED

Prema Želimiru Škoberneu „Žumberačko područje prepuno je toponima *gradina*, *gradišće*, *gradište*, *gradec*, *gračec*, *budim*, itd. Za mjesta koja se tako nazivaju u praksi je mnogo teže dokazati da nisu arheološko nalazište nego suprotno“ (Gregl, Škoberne 2002: 52–54). Vodeći se njegovim riječima, prvo je proučena topografija i stare karte u Hrvatskome državnom arhivu¹¹ te se pokušalo ubicirati potencijalne arheološke lokalitete na području Žumberačkoga gorja. Uočeno je više toponima koji bi mogli upućivati na nekad utvrđena i u prošlosti naseljena mjesta. Osim starih karata, pregledane su i satelitske snimke gorja na kojima su vidljive strukture za koje se pretpostavilo da su nastale ljudskom aktivnošću. Pregledom zemljišnih knjiga putem internetskih stranica Arkod i Geoportala te službenih stranica Državne geodetske uprave, utvrđene su tri toponimske grupacije (karta 2) koje bi se mogle nalaziti uz za sada nepotvrđene stare komunikacijske rute. Jedna je grupa koncentrirana oko mjesta Plavci (grupa 1), druga na području između mjesta Sošice i Jezernice (grupa 2), a treća na području između mjesta

Grič, Petričko Selo i Tomaševci (grupa 3). Uz navedene, uočeni su i izolirani toponimi koji bi mogli upućivati na potencijalna arheološka nalazišta (Grič, Grobje, Gradina i sl.).

REAMBULACIJA TERENA

Oko mjesta Plavci koncentrirana je prva toponimska grupacija. Vrlo obećavajuć bio je toponim Šuma gradina u Gornjem Oštrcu. Smješten je na padini na kojoj su uočene najmanje tri terase. Na određenim dijelovima primijećena je promjena u vegetaciji (gusta mlada šuma i paprat), koja može upućivati na zemljom prekrivene strukture. Stotinjak metara sjevernije, sa zapadne strane puta, nalazi se zid dugačak otprilike šest metara, načinjen od nekoliko redova nepravilnog kamena sive boje (sl. 1). Vezivni materijal nije uočen. Moguće je da nije sačuvan zbog djelovanja atmosferilija i vegetacije, a nije isključena niti mogućnost suhozidne gradnje. U blizini se nalazi i šumski put koji povezuje cestu i čeku s hranilištem, a teren je povišen za nekoliko centimetara s obje strane. Obliznjem toponimu Grmlje gradina nije bilo moguće pristupiti zbog neprohodne i izrazito guste mlade šume. Nedaleko od dva navedena toponima, između mjesta Plavci i Visoče, uočene su i pregledane dvije čestice vrlo sličnog naziva, Šuma pod gradinom i Šuma u glavici. Nažalost, nije uočena ljudska aktivnost ni sa zapadne, ni s istočne strane ceste, no s obzirom na nazive lokacija koji upućuju na obližnju gradinu (npr. Šuma pod gradinom) te na blizinu ranije opisanih lokacija (Šuma gradina i Grmlje gradina), pretpostavlja se njezino postojanje na području između ceste koja povezuje Plavce i Visoče te ceste koja vodi iz Gornjeg Oštrca za Sošice.

Prvoj toponimskoj grupaciji pripada i čestica vezana uz mjesto Cernik, pod nazivom Oranice – Groblje. Cernik je danas, kao gotovo u cijelosti očuvano tradicijsko žumberačko naselje, pod strogom zaštitom parka prirode Žumberak–Samoborsko gorje.¹² Prema službenome popisu stanovništva iz 2011. godine, u naselju je tada živjelo jedanaest stanovnika.¹³ U članku objavljenome u

¹⁰ Većina autora ovoga članka aktivno je u više navrata sudjelovala u arheološkim istraživanjima crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku.

¹¹ Od pregledanih karata najkorisnijima su se pokazale *Planinarska karta Samoborskog gorja s okolicom* autora Franje Peyera iz 1930. godine, izrađena u mjerilu 1 : 50000 (signatura E.XV.5), te topografska karta *Središnja Hrvatska, Zagrebačka regija* iz 1883. godine, a koju je izradio K.u.k. Militärgeographisches Institut u Beču u mjerilu 1 : 75000 (signatura C.III.35).

¹² Park prirode Žumberak, destinacija Sošice (internetski izvor).

¹³ Državni zavod za statistiku, Cenzus 2011, Cernik (internetski izvor).

Sl. 1 Ostaci zida uz šumski put na lokaciji Šuma gradina (snimila: J. Maslač; obradio: L. Štefan)

Fig. 1 Remains of the wall along the forest trail at the site of Šuma Gradina (photo by: J. Maslač; modified by: L. Štefan)

studenom 2014. godine na internetskim stranicama Večernjeg lista piše da u Cerniku stanuje samo dvoje ljudi,¹⁴ dok dvoje bivših mještana¹⁵ tvrdi da u mjestu danas više nitko ne živi, već da sve kuće pripadaju potomcima nekadašnjih stanovnika koji dolaze kao vikendaši. Nakon što je 1249. godine Bernard Spanheim osnovao cistercijski samostan sv. Marije u Kostanjevici na Krki, obdario ga je brojnim zemljištima i desetinama na Žumberku, među kojima se navodi i Cernik (Lopašić 1881: 22), u kojem je kostanjevički samostan imao barem jednu njivu (Mlinarić 1987: 284). Mjesto se spominje i u vrijeme druge seobe uskoka 1531. godine u *Urbaru žumberačkog vlastelinstva* (Ščukanec 2017: 8). Franjo Julije Fras proveo je 1835. godine cjelovitu topografiju Karlovačke vojne krajine, a kao jedno od 35 sela koja su spadala pod Oštrčku satniju popisan je i Cernik. U njemu su tada živjela 73 katolička stanovnika u osam kuća, a u selu su se nalazile i ruševine katoličke kapele sv. Ane (Fras 1988: 246–247). Danas se u središtu sela nalazi kapela sv. Jelene Križarice (sl. 2) koja je prema službenim stranicama parka prirode Žumberak – Samoborsko gorje sagrađena u 20. st.¹⁶ S obzirom na to da se toponim i oznaka za crkvu sv. Jelene nalaze i na karti Karlovačkog generalata iz 18. st. (sl. 3), otvara se niz novih pitanja.

Od bivših se mještana saznalo da se u blizini nalazi staro groblje označeno drvenim križem na kojem se nalaze ruševine kapele sv. Jelene Križarice. Do njih se dolazi šumskim putem koji je povezivao Cernik i Kupčinu Žumberačku, a oko kojega su se nalazile male obradive parcele zbog kojih je lokacija najvjerojatnije i nazvana Oranice – Groblje (sl. 4). Uz šumski put uočeno je nekoliko zidova. Prvi zid ga prati i nastavlja se na obližnje staze i napuštene kuće (u konfiguraciji terena zamijećene su najmanje tri terase), a drugi zid dugačak otprilike 12 m nastavlja se više-manje pod pravim kutom u odnosu na put uz koji je prvi zid te vodi prema raspelu postavljenom

2002. godine u spomen na staro groblje i kapelu. Uz put s desne strane nalazi se zid kapele sačuvan u visini od 0,7 do 1,5 m. Ostaci kapele prostiru se dužinom od otprilike sedam metara, a apsida joj se, očekivano, nalazila na istoku. Zid apside sačuvan je do visine od dva metra, a na njemu nije uočen vezivni materijal. Južna, neprohodna strana platoa terasasta je i obrasla mladim stablima, koprivom i kupinama. Treći je zid otkriven nešto dalje od ruševne kapele. Dug je otprilike 16 m (sl. 5) i ne nalazi se uz put (moguće je da se radi o grobljanskom zidu). Pruža se u smjeru istok – zapad, a načinjen je od bijeloga kamenja srednje veličine posloženoga u nekoliko redova, pri čemu nije primijećen vezivni materijal. Na jednome dijelu zid je očuvan do visine od otprilike dva metra. Također, vrlo je važno napomenuti da se radi i o izuzetnome strateškom položaju na vrhu brda s kojega se može nadzirati dolinu okruženom dvama potocima (Suvaja i Kupčina) koji pružaju nepresušan izvor vode.¹⁷ Pregledom digitalne ortofoto karte iz 1968. godine kao i uvidom u raspored katastarskih čestica, zamijećena je izduženost i trodijelnost terena (sl. 6–7), pa se nameće i mogućnost postojanja kasnoantičke utvrde. Nadalje, sve katastarske čestice koje se nalaze unutar navedenih parametara nose naziv Grič. Očigledno je da ovdje prolazi i put koji spaja mjesto Stupe s Cernikom te se nastavlja dalje prema Sošicama. Bivši mještani navode da su groblje i kapela iz „predturskog“ razdoblja te da je zvono iz kapele skriveno pred Osmanlijama, a da se danas nalazi u maloj kapeli sv. Jelene Križarice u samome središtu Cernika. Premda ne znaju do kada se na groblju pokapalo, gospođa je navela da je njezin otac obrađivao vinograd koji se nalazio pored groblja (vjerojatno je riječ o prvoj polovici 20. st.). Dakle, pretpostavlja se da je današnja kapela sv. Jelene Križarice u središtu Cernika izgrađena po prolasku osmanske opasnosti, a vjerojatno je obnovljena u 20. st. Ruševine kapele pronađene na starome groblju (sl. 8) trebale bi, prema riječima mještana, također pripadati sv. Jeleni Križarici, no onda se postavlja pitanje gdje se nalaze ru-

14 Večernji list, 12. studenoga 2014, mrežno izdanje.

15 Njihovi podaci poznati su autorima.

16 Park prirode Žumberak, destinacija Sošice (internetski izvor).

17 Podno Cernika nalaze se i izvori Kupčine.

Sl. 2 Kapela sv. Jelene Križarice u Cerniku (snimio: S. Stingl)

Fig. 2 Chapel of St. Helen in Cernik (photo by: S. Stingl)

Sl. 3 Detalj s karte Karlovačkoga generalata iz 18. st. s ucrtanom kapelom sv. Jelene (St. Hellena) Križarice i sakralnoga objekta St. Tricze (izvor: <https://mapire.eu>; pristupljeno 02. 10. 2019.)

Fig. 3 Detail of the map of the Karlovac Generalate from the 18th century with the location of the chapel of St. Helen (St. Hellena) Križarica and the religious building of St. Tricze (source: <https://mapire.eu>; accessed: 02 October 2019)

ševine kapele sv. Ane koje je u 19. st. zabilježio Fras. S obzirom na to da je Fras bio vojno lice i da je provodio pregled terena zbog potreba vojske, teško je povjerovati da mu se potkrala takva pogreška. Jedno objašnjenje moglo bi biti da je kapela prije osmanskoga prodora imala titular sv. Ane. Nakon što je porušena, u središtu mjesta sagrađena je nova kapela posvećena sv. Jeleni u koju je prebačeno zvono iz stare kapele. Drugo objašnjenje bilo

bi da je u blizini postojala još jedna, do sada neubicirana kapela sv. Ane, a da je na groblju zaista bila kapela sv. Jelene Križarice koja je s vremenom propala te da je u središtu sela sagrađena nova, možda zaista u 20. st. Treće, možda najjednostavnije objašnjenje, bilo bi da je Fras doista pogriješio te da je umjesto kapele sv. Jelene naveo da je riječ o kapeli sv. Ane. Toj tvrdnji u prilog ide i današnja povezanost nekadašnjih mještana i njihovih potomaka s

Sl. 4 Pogled na poziciju stare kapele i groblja iz Cernika; toponim Oranice – Groblje (snimila: J. Maslač; obradio: L. Štefan)

Fig. 4 View of the location of the old chapel and cemetery in Cernik; toponym Oranice – Groblje (photo by: J. Maslač; modified by: L. Štefan)

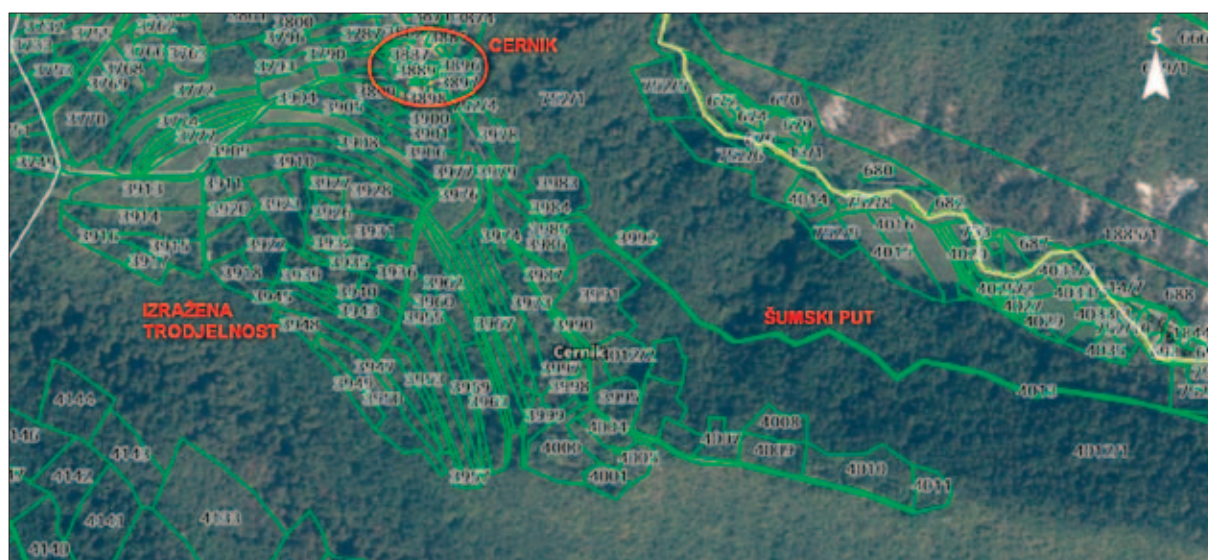
Sl. 5 Mogući ostaci grobljanskoga ili kasnoantičkoga zida na lokaciji Oranice – Groblje (snimila: J. Maslač; obradio: L. Štefan)

Fig. 5 Possible remains of a cemetery wall or a wall constructed in late antiquity at the site of Oranice – Groblje (photo by: J. Maslač; modified by: L. Štefan)

Sl. 6 Orto-foto snimak Cernika iz 1968. godine (izvor: <https://ispu.mgipu.hr>; pristupljeno 02. 10. 2019.)

Fig. 6 Orto-photo image of Cernik made in 1968 (source: <https://ispu.mgipu.hr>; accessed: 02 October 2019)

Sl. 7 Katastarski plan Cernika sa šumskim putem i trodjelnom podjelom terena (izvor: <https://geoportal.dgu.hr>; pristupljeno 02. 10. 2019.; obradio: L. Štefan)

Fig. 7 Cadastral plan of Cernik with the forest trail and the three-part division of the terrain (source: <https://geoportal.dgu.hr>; accessed: 02 October 2019; modified by: L. Štefan)

kultom sv. Jelene Križarice¹⁸ i činjenica da je ista kapela kao „St. Hellenae“ označena na karti iz 18. st. Dodatnu potvrdu nude i kanonske vizitacije 17. i 18. st. u kojima se za Cernik, kao dio župe Pribić, nijednom ne spominje sv. Ana, nego redovito kapela sv. Helene (*capella s. Hellenae in Szerniak*).¹⁹ Godine 1683. navodi se da je ta kapela drvena i da u njoj nema ničega (*haec capella est lignea et nichil habet in hac*)²⁰, a 1707. da je napuštena i u vrlo lošem stanju, premda je naloženo da se obnovi (*pesime constituta est [...] et ideo quasi desolata manet; ut autem reformetur, impositum est*)²¹, što se

može vidjeti, primjerice, 1756. godine, kada se navodi da je novo zidana te viša i duža nego prije (*haec capella murata et noviter in colle situata, sub fornice tota, et altior, ac longior facta*).²² Zbog lošega stanja crkava u Žumberačkoj župi, koje su bile pod kostanjevičkim samostanom, 1768. popisana je i crkva (kapela) sv. Helene u Cerniku. Navodi se da je bila zidana, ali da joj je potrebna obnova. Godišnje su se u njoj odvijale samo dvije mise, a prihodi su iznosili jedan zlatni denar. Krajem sljedeće godine donesen je prijedlog prema kojemu se crkva/kapela sv. Helene trebala napustiti, iako je ranije te godine carica Marija Terezija dala 2600 zlatnih denara za potrebe žumberačke župe uz obaveznu vršenja obreda za habsburšku vladarsku lozu (Mlinarić 1987: 471–476).

18 Prve nedjelje nakon njezina blagdana, 18. kolovoza, u Cerniku se služi sveta misa i održava se prošćenje kojem prisustvuju iseljeni Cerničani iz cijeloga svijeta (prema: Udruga Žumberački uskoci, internetski izvor).

19 V. Hrg, Kolanović 1989: protokol 120/III, 431.

20 V. Hrg, Kolanović 1989: protokol 119/II, 111.

21 V. Hrg, Kolanović 1989: protokol 120/III, 431.

22 V. Hrg, Kolanović 1989: protokol 122/V, 91.

Sl. 8 Ostaci zida stare kapele na lokaciji Oranice – Groblje (snimila: J. Maslač; obradio: L. Štefan)

Fig. 8 Remains of the wall of the old chapel at the site of Oranice – Groblje (photo by: J. Maslač; modified by: L. Štefan)

Slijedom navedenoga i s obzirom na to da današnja kapela sv. Jelene Križarice ima zvono na preslicu, ono je detaljnije pregledano radi pronalaska podataka o mogućoj ranijoj crkvi u kojoj se nalazilo. Zvono (sl. 9) je ukrašeno reljefno izvedenim križem na trostepenom postolju s prednje strane te dvama nizovima vitičastih listolikih i cvjetolikih motiva koji se pružaju oko gornjega dijela tijela.²³ Između ta dva niza vitičastoga ukrasa teče natpis pisan njemačkim jezikom: ADAM KOKHEL HADT MICH ZV LAIBACH GOSSEN ANNO MDCXLVII. S obzirom na to da je navedena 1647. godina, isključena je mogućnost da se radi o zvonu iz predosmanskoga razdoblja. Adam Kokhel bio je kranjski zvonoljevač koji je djelovao u Ljubljani od 1644. do 1647. godine (Šašelj 1891: 272; 1912: 230). Do danas su poznata dva njegova zvona, oba u crkvama u Sloveniji, jedno u župnoj crkvi sv. Petra i Pavla u Osilnici (sl. 10) (Šašelj 1891: 266), a drugo u crkvi sv. Akacija (slov. sv. Ahac) nad Velikim i Malim Lobočnikom u sklopu župe Škocjan pri Turjaku (Šašelj 1912: 225). Zvono iz župne crkve sv. Petra i Pavla i danas je u funkciji,²⁴ dok za zvono iz crkve sv. Akacija nismo uspjeli dobiti potvrdu.²⁵ Uzevši u obzir sve navede-

23 Dijelovi zvona su kruna, s pomoću koje se zvono vješalo, i kalota, rame, tijelo i udarni prsten, a zvuk se proizvodio ili udarcem o vanjsku stijenku ili pomicanjem klatna o koje je bilo obješeno uže (više u: Ujčić, Bradara 2018: 152–157).

24 Ovom prilikom zahvaljujemo župniku župe sv. Petra i Pavla, gospodinu Andreju Pažuru na fotografijama zvona.

25 Zvono zadnji put spominje Ivan Šašelj početkom 20. st., navodeći da još uvijek visi u crkvi (Šašelj 1912: 225). Gotovo stotinu godina kasnije, Edo Škulj donio je prijepis iz starije župne kronike u kojoj se navode dva zvona u crkvi sv. Akacija, jedno od kojih je i ono koje je izlio Adam Kokhel (Škulj 2010: 111–112). Naime, kroz povijest su se crkvena zvona nerijetko

Sl. 9 Zvono u Cerniku (snimila: J. Maslač)

Fig. 9 Church bell in Cernik (photo by: J. Maslač)

Sl. 10 Zvono u Osilnici (snimio: A. Pažur)

Fig. 10 Church bell in Osilnica (photo by: A. Pažur)

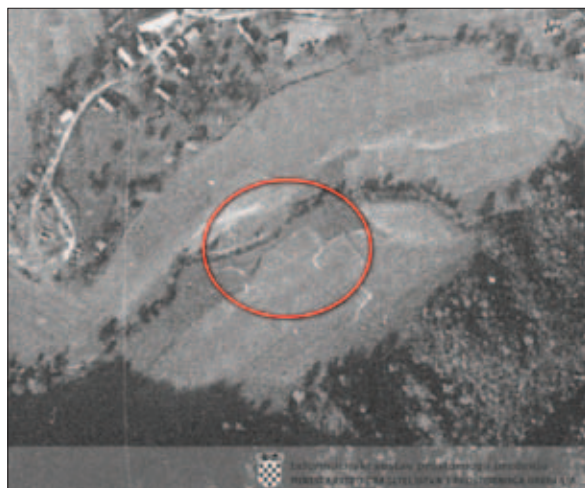
koristila kao sekundarna sirovina, prije svega za lijevanje topova, a praksa uništavanja u ratne svrhe nije bila strana ni tijekom dva svjetska rata (Ujčić, Bradara 2018: 147). S obzirom na to da je zadnji zapis o zvonu Adama Kokhela iz crkve sv. Akacija, dok je još bilo u funkciji, iz razdoblja prije Prvoga svjetskog rata, bez uvida u sadašnje stanje ili pregledom recentnih fotografija ne možemo isključiti niti mogućnost da je zvono doživjelo tu nesretnu sudbinu.

no, skloni smo povjerovati u to da je Fras pogriješio zapisavši titular kapele. Više o tome što se dogodilo sa starom kapelicom i grobljem saznat ćemo tek nakon detaljnijih arheoloških i arhivskih istraživanja.

U blizini prve toponimske grupacije pokušalo se ubicirati i crkvu „St. Tricze“ u mjestu Stupe, nedaleko Cernika. Struktura je jasno vidljiva na satelitskoj snimci iz 1968. godine na tadašnjoj oranici, današnjoj livadi, orijentacije sjeveroistok – jugozapad (sl. 11). Položaj je okružen potokom s prilaznim putem vjerojatno sa zapada te strmom na jugu. Na samome terenu, zbog dugogodišnjega preoravanja zemlje, nisu zamijećene vidljive strukture, no vidljive su promjene u vegetaciji i mjestimična mala povišenja. Zidovi crkve su očigledno još bili vidljivi u 18. st., s obzirom na to da su ucrtani u kartu vojnoga pregleda, no već stoljeće kasnije ona se ne spominje. Pregledom zračne fotografije uočeni su mogući obrisi polukružnoga zida nekoliko metara zapadno od pretpostavljene apside crkve, što bi moglo upućivati na kompleksnost i višeslojnost lokaliteta (sl. 12).

Druga toponimska grupacija nalazi se između mjesta Sošice i Jezernice. Pregledano je nekoliko čestica od kojih se za neke mogla utvrditi dobra strateška pozicija. Jedan takav položaj nalazio se na platou do kojega se dolazilo penjući se iz Jezernica prema sjeveru, a na njemu je uočen samo kameni živac. Zbog otpaloga lišća vidljivost je bila loša što je onemogućilo pregled terena za pokretnim arheološkim materijalom. U odnosu na sjeverni, južni plato ima dobru preglednost samo prema sjeveroistoku. Ovdje je također uočen samo kameni živac. Tijekom probijanja kroz šumu prema toponimu Gradina u blizini Sošica uočen je puteljak uz koji se s južne i sjeverne strane prema pretpostavkama proteže zid. Zid je dug otprilike 120 metara, a puteljak popločan plosnatim kamenom ši-

Sl. 11 Vidljivi obrisi (crkve St. Tricze?) na satelitskoj snimci iz 1968. godine (izvor: <https://ispu.mgipu.hr>; pristupljeno 07. 10. 2019.; obradio: L. Štefan)

Fig. 11 Visible outlines (of the church of St. Tricze?) on a satellite image from 1968 (source: <https://ispu.mgipu.hr>; accessed: 07 October 2019; modified by: L. Štefan)

rok je oko 5 m. S vrha brda na kojem je plato pruža se panoramski pogled na sve četiri strane, odnosno vidljiva su okolna polja i brda, što to mjesto čini odličnim strateškim položajem. Na platou su na nekoliko mjesta zapažene hrpe plosnatoga pločastog kamenja.

Posljednja, treća toponimska grupacija nalazi se između mjesta Grič, Petričko Selo i Tomaševci. Na toponimu Palača – pod Mičila, u blizini mjesta Cerovica, nalazi se čeka i hranilište za divljač na platou oko kojega se šumski put spušta dalje u udolinu u kojoj se nalazi

Sl. 12 Postojeće stanje na položaju Stupe – St. Tricze (snimila: J. Maslač)

Fig. 12 Current situation at the site of Stupe – St. Tricze (photo by: J. Maslač)

Sl. 13 Crkva St. Archangel B. Brezie na karti Karlovačkoga generalata iz 18. st. (izvor: <https://mapire.eu>; pristupljeno 02. 10. 2019.)

Fig. 13 Church of St. Archangel B. Brezie on the 18th-century map of the Karlovac Generalat (source: <https://mapire.eu>; accessed: 02 October 2019)

potok. Nije bilo moguće utvrditi upućuje li zamijećena promjena vegetacije na zemljom prekrivene strukture. U potrazi za toponimom Šuma gradina u Gradini između Šimraka i Golubića, uspinjanjem kroz strmu šumu dolazi se na hrbat na kojem nije primijećeno ništa karakteristično. Položaj se doima strateški dobrim, no moguće je da se utvrđeno naselje nalazilo na drugome brdu (istočnom) koje nije pregledano. Toponimu Livada – Ruševine kod naselja Grič nije se pak moglo pristupiti zbog neprohodnoga i nepristupačnoga terena. Ovdje valja napomenuti da se nešto istočnije od treće grupacije nalazi Mrzlo Polje Žumberačko u kojem je Arheološki muzej u Zagrebu 20-ih godina 20. st. izvršio već spomenuta istraživanja srednjovjekovne crkve. Tada se pretpostavilo da se u široj okolici nalazi ranokršćansko groblje, pa se povlači i pitanje postojanja kasnoantičkoga naselja ili utvrde.

Nevezan uz bilo koju od tri toponimske grupacije, zbog crkve označene na karti iz 18. st. koja je nosila naziv *Archangel B. Brezie* (sl. 13), pregledan je i toponim Stiče Glavice u okolici Gračaca Slavetičkog. Pronađen je samo manji komad glazirane keramike, a vidljive strukture nisu uočene. Za ozbiljniji pregled potrebno je krčenje. Iako bi toponim Stiče Glavice mogao upućivati na postojanje arheoloških struktura, kasnijom obradom podataka uočeno je da se pretpostavljena crkva vjerojatno nalazila nekoliko kilometara dalje, nedaleko sela Tihočaj (sl. 14). To se područje u topografskim kartama naziva Brezovac, što definitivno ide u prilog crkvi označenoj na staroj karti kao *Archangel B. Brezie*. Radi se o izuzetnom zaravnjenom strateškom položaju uz šumski put na vrhu brda sa širokim pogledom prema istoku. Na najvišem i najravnijem dijelu nalazi se oranica (sl. 15) na kojoj su pronađena dva mala ulomka vjerojatno grube kuhinjske keramike (dio dna posude i mali ulomak ukrašen vodoravnim linijama) koji bi se mogli datirati u rani novi vijek. Ovdje su također uočene promjene u vegetaciji. Oranica je orijentirana u smjeru istok – zapad. Stotinjak metara dalje nalazi se i kružni šumarak usred livade koji je povišen u odnosu na ostatak terena. Zbog vegetacije gotovo je nemoguće ući u središte, no uočene su veće hrpe kamenja prekrivene zemljom. Širina je u prosjeku 15 m.

Terenski pregled proveden je i u samome mjestu Gračac Slavetički kao odgovor na poziv stanovnika koji tvrde da su se na njihovome posjedu nalazili crkva i gro-

Sl. 14 Pretpostavljeni položaj crkve St. Archangel u odnosu na mjesto Tihočaj (izvor: <https://maps.google.com>; obradio: L. Štefan)

Fig. 14 Presumed position of the church of St. Archangel relative to the village of Tihočaj (source: <https://maps.google.com>; modified by: L. Štefan)

blje. Ostaci žbuke uočeni su na mjestu za koje se tvrdi da se nalazila crkva. Uvidom u vizitacije iz 17. st. nije potvrđeno postojanje crkve na tome području te je potrebno otvoriti probne arheološke sonde. Tihočaj i Gračec spominju se u kanonskoj vizitaciji iz 1771. godine kao sela udaljena dva sata hoda od matične župe Slavetić, a koja nemaju nikakvu kapelu u blizini (*pagi filiales Tihochaj et Gracsecz distantes a matre 2 boris invicem una hora, nullam habentes vicinam capellam*).²⁶ Kanonske vizitacije u župi Slavetić ne spominju nijednu kapelu koja bi nosila ime po arkanđelu Mihaelu, ali se zato u susjednoj župi Pribić, u selu Prekrižje kroz 17. i 18. st. navodi upravo jedna zidana i oveća kapela svetoga Mihaela (primjerice, 1767. godine

Sl. 15 Pogled na oranicu i položaj St. Archangel – Brezie iz zraka (snimila: J. Maslač)

Fig. 15 Aerial view of the field and the site of St. Archangel – Brezie (photo by: J. Maslač)

kaže se: *eadem est ampla murata sub fornice*,²⁷ za koju se 1673. zapisalo da je nova (*ratio novae capellae s. Michaelis in Prekrisie*).²⁸

Pregledan je i plato na brdu iznad župne crkve i groblja u mjestu Sv. Marija pod Okićem.²⁹ Ono je okruženo s nekoliko arheoloških lokaliteta, u razdoblju od kasnoga brončanog doba pa sve do ranoga novog vijeka, koji uključuju naselja, nekropole i crkve. Poznati lokaliteti su Popov dol (antička nekropola i prapovijesni grobovi), Repišće (antička nekropola), brdo Grič i kamenolom Prug (uništena nekropola iz kasnoga brončanog doba) te crkva sv. Martina pod Okićem (ostaci crkve iz srednjeg vijeka i grobovi iz 17. i 18. st.). Taj je prostor u minulim vremenima bio izrazito popularan za naseljavanje zbog bogatstva ruda, brežuljkastoga krajolika koji služi kao prirodna obrana te prirodnih izvora pitke vode (Ložnjak 2002: 313–314; Žarak 2015: 265–267). Brdo Grič jedini je od ovih lokaliteta na kojem je provedeno probno istraživanje 1990. godine kojim je potvrđeno postojanje kasnoantičkoga naselja, s mogućnošću postojanja brončanodobnoga i željeznodobnoga naselja. Zbog svoga položaja idealnoga za naseljavanje u nemirnim vremenima, pronalazimo dokaze naseljavanja u kasnome brončanom (nalazi grupe Velika Gorica), u starijem željeznom i na kraju mlađega željeznog doba te u kasnoj antici (Ložnjak 2002: 319). Osim toga, kraj srednjovjekovne utvrde Okić otkriven je 1922. godine glineni vrč s oko 1500 keltskih srebrnjaka tipa Samobor (Majnarić-Pandžić 1993: 81–82). Rekonosciranje terena provedeno 1987. otkrilo je kod Svete Marije pod Okićem komad kalupa za lijevanje šupljih sjekira od pečene gline, datiran prema kraju brončanoga doba, a poznato je i da se kraj istoga sela nalaze dvije, sada oštećene i nepristupačne nekropole s pretpovijesnim

i rimskim grobovima (Gregl, Škoberne 2002: 46–48). Na brdu iznad spomenute župne crkve, 1989. godine sondažnim su istraživanjem pronađeni ostaci pretpovijesne i rimske keramike te ostatak kamenoga bedema koji se pripisuje rimskom refugiju iz 4. st. izgrađenom upravo na toj prapovijesnoj gradini (Gregl, Škoberne 2002: 34). Pregledom humka na platou spomenutoga brda uočeno je nekoliko pravilnih redova kamenih ploča, ostaci žbuke, nekoliko većih ulomaka keramike (najvjerojatnije prapovijesne) i opeka, a oko njega puteljci i terase učvršćene kamenjem (sl. 16), što su dodatni dokazi o ljudskoj prisutnosti na ovoj lokaciji, uz izuzetan strateški položaj.

Keramički ulomci vjerojatno su ostaci sedam različitih posuda, a najvjerojatnije se radi o fragmentima prapovijesnih lonaca. Karakterizira ih srednje fina faktura s primjesama tinjca, dok boja varira ovisno o načinu i uvjetima pečenja. Među njima se posebno ističu dva ulomka: rub većega lonca ukrašen plastičnom trakom s otiskom prsta i s ostatkom drške te ulomak šalice s ručkom (T. 1). Izdvajaju ih njihove karakteristike koje omogućavaju da ih se kronološki i tipološki determinira. Oba ulomka prema načinu izrade i obliku pripadaju kasnome brončanom dobu, tj. grupi Velika Gorica koja se veže za razdoblje IV. i V. faze (Ha B) kulture polja sa žarama u Hrvatskoj (Vinski-Gasparini 1983: 584; Ložnjak Dizdar, Potrebita 2017: 107). Ulomak lonca je zanimljiv jer vrlo slične oblike lonaca s plastičnom rebrastom trakom i drškama nalazimo kroz čitavo prapovijesno doba, tako da je ovaj oblik kronološki neosjetljiv (Ložnjak 2002: 316). Međutim, kako ga pronalazimo uz ulomak šalice koja pripada grupi Velika Gorica te na lokalitetu Sv. Marija pod Okićem koji dosadašnje spoznaje također vezuju uz istu grupu, možemo pretpostaviti da joj on također pripada.³⁰

27 V. Hrg, Kolanović 1989: protokol 122/V, 351.

28 V. Hrg, Kolanović 1989: protokol 118/I, 218.

29 Crkva je također označena na karti Prvog vojnog pregleda Provincije Hrvatske iz 18. st., a spominje se i u vizitacijama Turopoljskog arhidakonata.

30 Više o grupi Velika Gorica u: Karavanić 2009: 65–67.

Sl. 16 Ostaci mogućega zida na lokaciji Sv. Marija pod Okićem (snimila: J. Maslač)

Fig. 16 Remains of a possible wall at the site of Sv. Marija pod Okićem (photo by: J. Maslač)

Karta 3 Položaj lokaliteta s najvećim arheološkim potencijalom (izvor: ispu.magipu.hr; pristupljeno: 12. 06. 2020., obradila: M. Mrvelj)

Map 3 Location of the sites with the greatest archaeological potential (source: ispu.magipu.hr; accessed: 12 June 2020, modified by: M. Mrvelj)

ZAKLJUČAK

Arheološkim pregledom terena Žumberačkoga gorja, prema unaprijed određenim grupacijama koncentriranih toponima, najveći arheološki potencijal pokazali su toponimi Oranice – Groblje kod Cernika, *St. Tricze* u Stupama podno Cernika, *Archangel B. Brezie* kod Tihočaja (karta 3) i Sv. Marija pod Okićem. Toponim Oranice – Groblje sa svojim izuzetnim strateškim položajem na brdu, okružen dvama potocima s putom koji spaja mjesta Stupe i Cernik te nastavlja dalje prema Sošicama, kao i trodjelnošću terena zamijećenome uvidom u digitalne orto-foto karte i raspored katastarskih čestica, upućuje na mogućnost postojanja kasnoantičke utvrde. Na položaju *St. Tricze* u Stupama pomoću satelitskih snimki i snimki s dronom uočeni su obrisi zidova za koje je moguće pretpo-

staviti da su pripadali toj crkvi. Nedaleko sela Tihočaj, na izuzetnome zaravnjenom strateškom položaju uz šumski put, nalazi grube kuhinjske keramike i mramora ukazuju na moguće postojanje crkve koja je na staroj karti označena kao *Archangel B. Brezie*. Na platou iznad župne crkve i groblja u mjestu Sv. Marija pod Okićem u profilu humka uočeno je nekoliko pravilnih redova kamenih ploča, ostaci žbuke, nekoliko većih ulomaka najvjerojatnije prapovijesne keramike i opeka, a oko njega puteljci i terase učvršćene kamenjem, što su, uz izuzetan strateški položaj, dodatni dokazi ljudskoj prisutnosti na ovoj lokaciji. Skrivaju li ovi toponimi vrijedne arheološke strukture i nalaze, moguće je potvrditi samo intenzivnijim rekognosciranjem, daljnjim detaljnim arhivskim i probnim arheološkim istraživanjima.

IZVORI / SOURCES

- Hrg, M., Kolanović, J. 1989, *Kanonске vizitacije Zagrebačke (nadbiskupije) 1615-1913: pregled*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, „Kanonске vizitacije zagrebačke (nad biskupije“, protokol 118/I, 119/II, 120/III, 122/V, 123/VI.
- Vujić, A. (ed.), *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, Pro Leksis, Večernji list, Zagreb (sv. 20, Žumberačka gora).
- Peyer, F. 1930, *Planinarska karta Samoborskog gorja s okolicom*, mjerilo 1 : 50000, Litografija zaklade Narodnih novina (Hrvatski državni arhiv, signatura E.XV.5).
- Topografska karta *Središnja Hrvatska, Zagrebačka regija*, u mjerilu 1 : 75000, 1883, K.u.k. Militärgeographisches Institut, Wien (Hrvatski državni arhiv, signatura C.III.35).

INTERNETSKI IZVORI / INTERNET SOURCES

- Arkod, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju – <http://www.arkod.hr/>
- Državna geodetska uprava – <https://geoportal.dgu.hr> (pristupljeno 02. 10. 2019.)
- Državni zavod za statistiku, Cenzus 2011 – https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/h01_01_01_zup01_5401.html (svibanj 2019.)
- Google maps – <https://maps.google.com>
- Mapire – <https://mapire.eu> (pristupljeno 02. 10. 2019.)
- Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine – <https://ispu.mgipu.hr> (pristupljeno 02. 10. 2019.)
- Park prirode Žumberak, Samoborsko gorje, destinacija Sošice – <https://www.pp-zumberak-samoborsko-gorje.hr/destinacije/destinacija-1/> (svibanj 2019.)
- Udruga Žumberački uskoci – <https://uskok-sosice.hr/selo-cernik/> (svibanj 2019.)
- Večernji list, 12. studenoga 2014, mrežno izdanje – <https://www.vecernji.hr/zagreb/dvoje-u-naselju-a-društvo-im-prave-vjerne-zivotinje-973024> (svibanj 2019.)

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Azinović Bebek, A. 2009, Novovjekovni nalazi u grobovima 17. i 18. stoljeća oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. Vol. XLII, 463–488.
- Azinović Bebek, A. 2017, Arheološka istraživanja, in: *Tibi svjedoci vjere, baštine i raskoši. Konzervatorsko-restauratorski radovi. Crkva sv. Nikole biskupa u Žumberku*, Azinović Bebek A. (ed.), Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 32–51.
- Azinović Bebek, A., Janeš, A. 2016, Groblje oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku, in: *Groblja i pogrebni običaji u srednjem i ranom novom vijeku na prostoru sjeverne Hrvatske, Zbornik radova prvog međunarodnog znanstvenog skupa srednjovjekovne arheologije, Zagreb 4. lipnja 2014.*, Krznar S., Sekelj Ivančan T., Tkalčec T., Belaj J. (eds.), Zbornik Instituta za arheologiju 4, Institut za arheologiju, Zagreb, 123–139.
- Breščak, D., Gregl, Z. 2002, Antika / The Classical (Roman) Period, in: *Oživljene kulture. Arheološka otkrića na Gorjancih/Žumberku od prazgodovine do zgodnjega srednjega veka / Revived Cultures. Archaeological Excavations in the Gorjanci/Žumberak Hills from Prehistory to the Early Middle Ages*, Pirnat-Spahić N., Škoberne Ž. (eds.), Cankarjev dom, Ljubljana, 74–102.
- Crkvenčić, I. 2002, Žumberačka Gora – Transformation from a Refuge to an Exodus Zone, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 18(4), 289–306.
- Čampa, L. (ed.) 1987, *Po Žumberku i Gorjancima*, Zajednica Spomen područja Žumberak – Gorjanci, Novo Mesto.
- Fras, F. J. 1988, *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine. Mjestopis iz 1835. godine*, Biblioteka Ličke župe, Gospić.
- Gregl, Z., Škoberne, Ž. 2002, *Žumberak: od prapovijesti do kasne antike*, katalog izložbe, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb.
- Gregl, Z. 2003, Gornja Vas na Žumberku: grob 36, *Opuscula archaeologica*, Vol. 27, 469–480.
- Gregl, Z. 2007, Rimskodobna nekropola Gornja Vas na Žumberku, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. Vol. XL, 221–331.
- Gregl, Z. 2015, Bratelji – Velika Glavičica, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 11/2014, 247–248.
- Jug, S. 1943, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoljetja, *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo*, Vol. 24, 1–62.

- Karavanić, S. 2009, *The Urnfield Culture in continental Croatia*, British Archaeological Reports International Series 2036, Archaeopress, Oxford.
- Kekez, H. 2012, *Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća*, Unpublished PhD Thesis, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Klemenčić, M. 1990, Povijesno-geografska osnova regionalnog poimanja Žumberka, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, Vol. 28(109–110), 277–293.
- Kos, D. 1991, *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.-18. stoljeće)*, Viri za zgodovino Slovencev 13, Novejši urbartji za Slovenijo 1, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Ljubljana.
- Kosi, M. 2002, ... *quae terram nostram et Regnum Hungariae divit ...* (Razvoj meje cesarstva na Dolenjskem v srednjem veku), *Zgodovinski časopis*, Vol. 56(1–2), 43–93.
- Kovačić, Ž. 2006, Rekonstrukcija župne crkve u Mrzлом Polju, *Hrvatska revija*, Vol. 6(3), 57–58.
- Križ, B., Škoberne, Ž. 2002, Pregled prazgodovinskih arheoloških raziskav na Žumberku-Gorjancih / A Review of Prehistoric Archaeological Research at Žumberak-Gorjanci, in: *Oživljene kulture. Arheološka otkrića na Gorjancih/Žumberku od prazgodovine do zgodnjega srednjega veka / Revived Cultures. Archaeological Excavations in the Gorjanci/Žumberak Hills from Prehistory to the Early Middle Ages*, Pirnat-Spahić N., Škoberne Ž. (eds.), Cankarjev dom, Ljubljana, 34–73.
- Kudelić, Z. 2004, Katoličko-pravoslavni prijepori o crkvenoj uniji i grkokatoličkoj Marčanskoj biskupiji tijekom 1737. i 1738. godine, *Povijesni prilozi*, Vol. 23(27), 101–131.
- Lapajne, D. 1996, Spomenička baština Žumberka, in: *Žumberak: baština i izazovi budućnosti. Zbornik u čast 700-te obljetnice prvog spomena imena Žumberak*, Magdalenić I., Vranešić M., Župančić M. (eds.), Odbor za proslavu 700-te obljetnice imena Žumberak, Stari grad Žumberak, 23–55.
- Lapajne, D. 2006, Srednjovjekovni lokaliteti, *Hrvatska revija*, Vol. 6(3), 52–56.
- Lapajne, D. 2015, Stari grad Žumberak, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 11/2014, 263.
- Lapajne, D., Mahović, G. 2006, Stari grad Tuščak na Žumberku, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, Vol. 29–30 (2005–2006), 75–84.
- Lopašić, R. 1881, *Žumberak: crte mjestopisne i povijesne*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb.
- Ložnjak, D. 2002, Prilog poznavanju nalazišta ponad Sv. Marije Okičke, *Opuscula archaeologica*, Vol. 26, 313–329.
- Ložnjak Dizdar, D., Potreba, H. 2017, *Brončano doba Hrvatske u okvru srednje i jugoistočne Europe*, Meridijani, Centar za prapovijesna istraživanja, Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Samobor – Zagreb.
- Mahović, G. 2004, Stari grad Žumberak: obrada sitnog materijala, Unpublished Diploma Thesis, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Majnarić-Pandžić, N. 1993, Keltska nalazišta podno Plešivice, in: *Pod Okićem: zavičajna knjiga župa sv. Marije i sv. Martina*, Pavličević D. (ed.), Župa Svete Marije pod Okićem, Zagreb, 79–84.
- Mlinarić, J. 1987, *Kostanjeviška opatija: 1234-1786*, Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki.
- Sekulić, P. 2017, Područje Žumberačkog gorja u razdoblju kasnog srednjeg i novog vijeka, in: *Tibi svjedoci vjere, baštine i raskoši. Konzervatorsko-restauratorski radovi. Crkva sv. Nikole biskupa u Žumberku*, Azinović Bebek A. (ed.), Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 14–19.
- Sekulić, S. 2018, Nakit i ukrasni predmeti iz kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih grobova oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku, Unpublished Diploma Thesis, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Stingl, S. 2017, Novovjekovni nabožni predmeti iz grobova oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku, Unpublished Diploma Thesis, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Šašelji, I. 1891, Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov na Kranjskem, *Zgodovinski zbornik*, Vol. 4(7), 263–272.
- Šašelji, I. 1912, Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov na Kranjskem, *Carniola*, Vol. 3(4), 223–231.
- Šukanec, A. 2017, *Priče iz zaboravljenog kraja. Jezične biografije transmigranata iz Žumberka*, Srednja Europa, Zagreb.
- Škoberne, Ž. 1999, *Budinjak: kneževski tumul*, katalog izložbe, Muzej grada Zagreba, Zagreb.
- Škoberne, Ž. 2006, Tragovima najstarije kulturne baštine Žumberka, *Hrvatska revija*, Vol. 6(3), 34–42.
- Škoberne, Ž. 2015, Budinjak – nekropola, *Hrvatski arheološki godišnjak*,

Vol. 11/2014, 252–255.

- Škulj, E. 2010, *Tri četrt tisočletja pražupnije Škocjan pri Turjaku*, Družina, Ljubljana.
- Ujčić, Ž., Bradara, T. 2018, *Crkva i zvono svetog Tome u Puli / La Chiesa e la campana di San Tommaso a Pola / The bell and Church of St Thomas in Pula*, katalog izložbe, Arheološki muzej Istre, Pula.
- Vinski-Gasparini, K. 1970, Mač tipa Möriken iz Draganića u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. Vol. IV, 3–12.
- Vinski-Gasparini, K. 1983, Kultura polja sa žarama sa svojim grupama, in: *Praistorija jugoslavenskih zemalja. IV: Bronzno doba*, Benac A. (ed.), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 547–646.
- Vrdoljak, S. 1996, Prapovijesno naselje na Kosovcu kod Bregane (Samobor), *Opuscula archaeologica*, Vol. 20, 179–188.
- Žarak, V. 2015, Sv. Martin pod Okićem – crkva sv. Martina, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 11/2014, 265–267.
- Želle, M. 2010, Budinjak – kapela svete Petke, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 6/2009, 233–234.
- Želle, M. 2015a, Budinjak – kapela svete Nedjelje s grobljem, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 11/2014, 248–249.
- Želle, M. 2015b, Budinjak – kapela svete Petke, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 11/2014, 249–251.
- Želle, M. 2019, Arheološka istraživanja spilje „Hrenov Grič“ kod Obreža Vivodinskog, *Subterranea Croatica*, Vol. 17(1), 54–60.

SUMMARY

The Žumberak mountain range is not sufficiently archaeologically explored. Few past research activities, which covered all time periods since prehistory to the present day indicate that there is still much room for improvement. For that reason, the project named Topography and reambulation of the Žumberak mountain range was created, with the goal of encouraging further research of this area. During the topographic survey of the area, three groups of toponyms were identified, indicating that there could be potential archaeological sites, while in some locations satellite imagery revealed terrain irregularities, suggesting the existence of land-covered structures.

Although the area in the immediate vicinity of the village of Plavci abounds in toponyms such as Šuma Gradina, Šuma pod Gradinom, and Šuma u Glavici,³¹ the area which stands out in the sense of great archaeological potential is the traditional Žumberak village of Cernik. Ruins were observed on the nearby cadastral parcel called Oranice-groblje, which, after accessing the map of Karlovac Generalate from the 18th century and the canonical visitations from the 17th and 18th centuries, can with certainty be attributed to the chapel of St. Helen (today known as the chapel of Sv. Jelena Križarica in Croatian). The additional confirmation of this datation is provided by the church bell made by Adam Kokhel from Ljubljana in 1647, which was moved from the old to the new chapel in the centre of Cernik, where it can be found today. The toponym certainly points to the existence of an old cemetery around the chapel. Given that St. Helen is a patron saint from late antiquity, that several walls were noticed along the forest trail leading to the cemetery and the chapel, as well as the fact that the site has a great strategic position from which one can control the valley and the three-part terrain, it is quite possible that a fort was there in late antiquity.

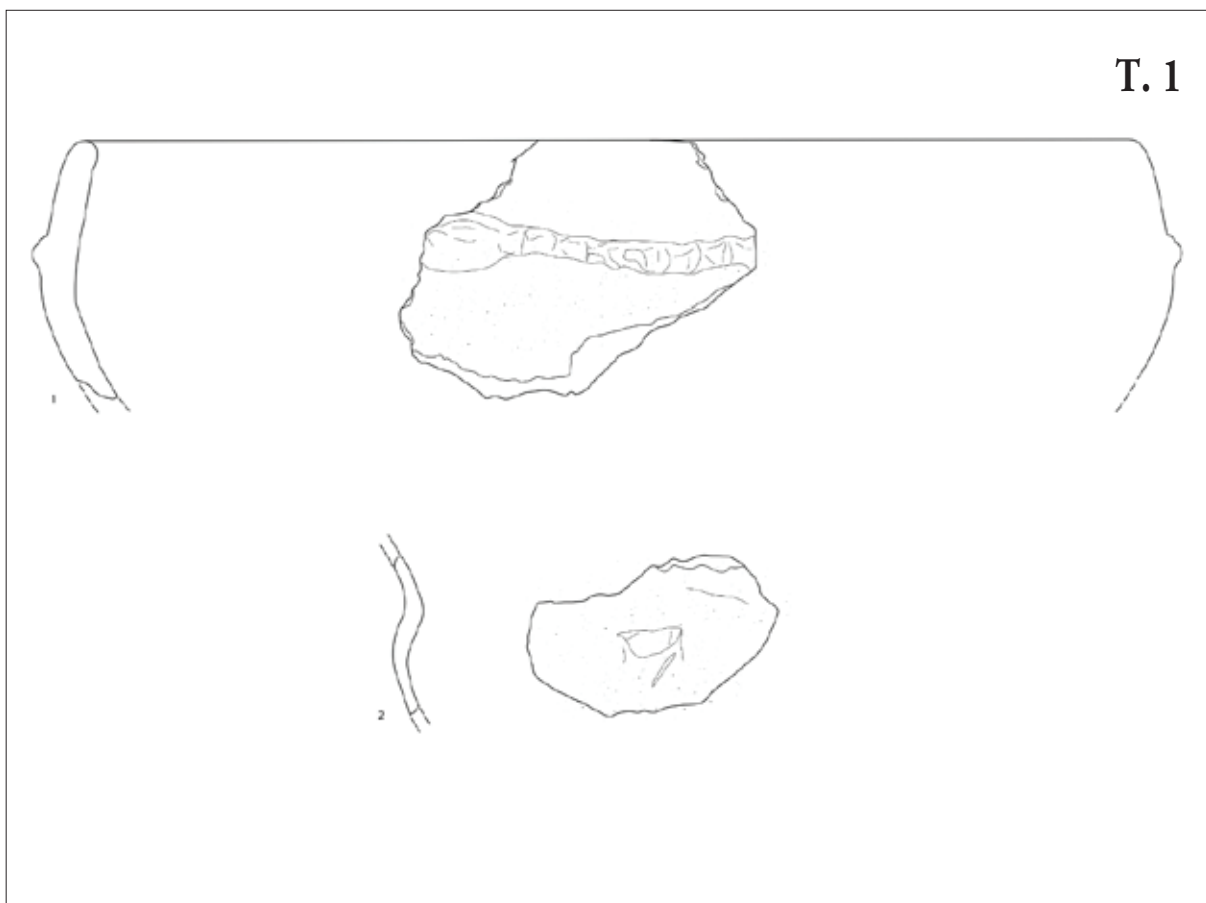
The satellite imagery made in 1968 revealed a church-like structure oriented northeast-southwest in the village of Stupe near Cernik. It is probably the building marked as St. Tricze on a military survey map made in the 18th century. The survey of aerial photographs made during the reambulation revealed possible remains of other structures, indicating that the site might be more complex and multilayered. The survey of the other two groups of toponyms did not reveal considerable structures or interventions visible to the naked eye, although toponyms such as Gradina, Palača – pod Mičila, Šuma Gradina and Livada – Ruševine indicate that they do exist. Another surveyed site was Archangel B. Brezie near the village of Tihočaj, where an 18th century map marked a church. Other than the extraordinary strategic position, no visible structures were observed. An additional survey was conducted on the plateau of the hill above the parish church and cemetery in the village of Sv. Marija pod Okićem, where trial research was conducted in 1990. It confirmed the existence of a settlement in late antiquity, and a possible settlement in the Bronze and Iron Ages. This survey revealed several regular rows of stone slabs, plaster remains, several larger fragments of pottery and bricks, as well as paths and stone-reinforced terraces around it, making them additional evidence of human presence at this location, along with an exceptional strategic position.

Whether these toponyms and locations hide valuable archaeological structures and finds can only be determined by more intense field survey and further detailed archival and trial archaeological research.

31 These toponyms are difficult to translate literally in English, but in Croatian they indicate that they could hold a great archaeological potential.

T. 1

T. 1: 1 Ulomak posude s ukrasom i drškom; 2 ulomak posude sa slomljenom ručkom (crtež: M. Mrvelj, J. Maslač)

Pl. 1: 1 Fragment of a vessel with ornament and handle; 2 Fragment of a vessel with broken handle (drawing by: M. Mrvelj, J. Maslač)

